

Eesti Päevaleht 11.01.2021

Paljud kümme aastat tagasi seatud eesmärgid on jäänud Eestil täitmata

Suhtelises vaesuses elavate inimeste arv on hoopis suurenenud ja ka teadus- ja arendustegevusse ei panustata nii palju, kui sihiks seati.

Kümme aastat tagasi seadis toonane Andrus Ansipi valitsus Eesti konkurentsivõime suurendamiseks suured strateegilised eesmärgid, mis pidi täidetama 2020. aastaks. Kõiki eesmärke ei ole täidetud.

Konkurentsivõime kava „Eesti 2020” seadis kaks põhieesmärki: tööhõive suurendamine - mis õnnestus lausa 15% võrra - ja tööjõu tootlikkuse suurendamine, mis küll edenes eesmärgi poole, aga hakkas kolm aastat tagasi uuesti vähenema.

Mõistagi ajas koroonapandeemia kõik uppi, kuid siiski on huvitav kokku võtta, kuhu jõudis Eesti 2019. aasta lõpu seisuga (2020. aasta andmeid alles kogutakse ja analüüsitakse). Suurtest eesmärkidest, mida oli 17, täideti kaheksa täielikult ja kaks peaaegu, aga kuut suurt eesmärki mitte. Ühega on asi ebaselge.

Kaheksast täidetud eesmärgist kolm on seotud tööhõive suurenemisega ja kolm haridusega. Veel on saavutatud, et taastuvenergia osakaal moodustab 30% energia lõpptarbimisest, mis on tervikuna samal tasemel kui 2010. aastal, nagu oligi eesmärk.

Peaaegu jõuti põhihariduse või madalama haridustasemega, õpinguid mittejätkavate noorte osakaalu vähendamiseni, kuid soovitud sihtmärgist - 9,5% - jäi puudu 0,3%. Imevähe, 0,03% jäi puudu Eesti ekspordi osatähtsuse sihttasemest maailmakaubanduses.

Kuut suurt eesmärki ei ole aga täidetud ja mõni neist on täitmisest alles kaugel. Suhteline vaesus on hoopis suurenenud, riigieelarve miinuses, tööjõu tootlikkus ei pea tööjõukulude kasvuga ega EL-i keskmisega sammu, noorte töötuse määr on ikka liiga suur ja teaduse rahastamine kaugel sellest, mida loodeti.

2010. aastal oli Eesti suhtelise vaesuse määr 17,5%. 2012. aastal suurenes see 20,7%-ni ja oli samal tasemel ka 2019. aastal. Niisiis on iga viies Eesti inimene suhteliselt vaene. Eriti halb on seis Ida-Virumaal ja Valgamaal, kus suhtelise vaesuse määr on üle 35%. Üle 65-aastaste inimeste suhtelise vaesuse määr (2018. aastal 43,1%) on Eestis EL-i suurim.

Tartu ülikooli rahvastikuteadlase Mare Ainsaare sõnul kajastab suhtelise vaesuse näitaja sissetulekute jaotumist ja iseloomustab seda, kui suure osa inimeste sissetulek jääb „tavalise” eestimaalase sissetulekust 40-60% väiksemaks. Seejuures võetakse arvesse ka leibkonna koosseisu. Ainsaare sõnul suurenebki suhteline vaesus sageli majanduskasvu tingimustes, kus palgad kasvavad kiiresti, kuid sotsiaaltoetuste tase oluliselt ei kasva või säilib palju väga madala sissetulekuga inimesi. „Ebaühtlase kasvu tingimustes erinevused inimeste sissetulekutes suurenevad,” selgitas ta. „Suhteline vaesus möödab, kui suur on see rahvastiku osa, kes teistest oluliselt maha jääb.”

Toetusi võiks indekseerida

Tallinna ülikooli rahvastikuteadlane **Luule Sakkeus** selgitas, et 2010. aastal, mis võeti eesmärgi hindamise algtasemeks, oli aeg, mil tööpuudus suurenes ja rahvastiku keskmine sissetulek vähenes, mistõttu hüvitisest sõltuvate rühmade ja töist sissetulekut saavate rühmade vahe oli väiksem. Aga hiljem, majanduskeskkonna paranedes, nende rühmade vahe jälle suurenes. **Sakkeus** tõi esile, et Eestil on vaesusmäära vähenemise lootust juhul, kui töötutoetused, töövõimetushüvitised, puudehüvitised ja lastetoetused indekseeritakse, nagu on tehtud pensionidega.

Ometi käib aina rohkem inimesi tööl. 20-64-aastaste vanuserühmas töötas 2019. aastal ligi 14% võrra rohkem inimesi kui 2010. aastal. 80% tööealisi töötab ja 2020. aastaks seatud eesmärk 76% saavutati juba 2015. aastal. Probleem on endiselt noorte (15-24-aastaste) töötus. 2010. aastal oli see näitaja pärast majanduslangust lausa 32,9% ja eesmärk oli jõuda 2020. aastaks 10%-ni. Ent 2019. aastal oli selles vanuserühmas töötust veel 11,1%. **Sakkeus** nentis, et tegemist võib olla ka arvestusveaga, sest paljud noored õpivad välismaal ja nende õppimise kohta pole Eestis teavet. Ühtlasi lisas ta, et üks probleem on ka Eesti majandussektori vähene innovaatus. „Me eeldame, et noored leiavad esimesed töökohad pigem vähe kvalifitseeritud ametikohtadel, kuid üldiselt on meie tööturule sisenev noor põlvkond hoopis kõrgemalt haritud ja neile vastavaid töökohti ei leidu,” selgitas ta.

Eesti ületab noorte töötuse näitaja poolest mitut Ida- ja Lääne-Euroopa maad. Teisalt on see oluliselt väiksem kõikide Lõuna-Euroopa maade ning Rootsi ja Soome näitajast.

Palk kasvab tootlikkusest kiiremini

Eesmärgiks seati ka, et tööjõukulude kasv ei ületaks tootlikkuse kasvutempot. Ometi 2019. aastal see juhtus: tootlikkus kasvas 2,6% hõivatu kohta ja tööjõuühikukulu 2,8%. Veel loodeti, et tootlikkus hõivatu kohta on 80% EL-i keskmisest, kuid viimaste andmete järgi on see 78,7%.

Majandusteadlase Raul Eametsa sõnul mõõdab tööjõu tootlikkus kõige üldisemalt lisandväärtuse loomist ühe töötaja kohta ja peegeldab SKP muutusi. Ta märkis, et tootlikkuse muutuse määrab erasektori käitumine ja valitsusel pole siin suurt midagi teha. „Tootlikkuse kasvu peamine pidur on majanduse struktuur, mis paljuski toetub veel odavale tööjõule ja odavale toodangule,” lausus ta. „Aga tuleb tunnistada, et koroonakriis on tänu drastilistele piirangutele aidanud kaasa majanduse kiiremale ümberstruktureerimisele ja loodetavasti see aitab omakorda kaasa ka tootlikkuse tõusule.”

Tootlikkuse tõstmiseks on Eametsa sõnul kolm võimalust: valmistada rohkem tooteid, valmistada suurema lisandväärtusega toodangut või teha töö ära väiksema hulga töötajatega, mis tähendab tootmise automatiseerimist ja digiteerimist, näiteks kassapidajate asendamist iseteeninduskassadega. „Ma arvan, et meie suhteliselt karmid migratsioonipiirangud on siin toimunud teatud mõttes innovatsiooni soodustajatena, sest kui odavat tööjõudu ei saa sisse tuua, tuleb nuputada, kuidas asendada inimesed masinatega,” arvas Eamets. Aastail 2000-2009 kasvas Eesti aastane teadus- ja arendustegevuse investeeringute tase keskmiselt 10,1%, mis oli Euroopa Liidu suurim näitaja. Seejärel seati eesmärgiks, et 2020. aastal moodustaksid need investeeringud SKP-st 3%. Kuid 2019. aastal oli see näitaja kõigest 1,6%.

Teadusesse panustame vähe

„Ega need investeeringud ei olegi ju lõppeedmärk, vaid ikka vahend kõrgema tootlikkuse saavutamiseks,” kommenteeris Tartu ülikooli majandusteaduskonna juhataja Kadri Ukrainski. Ta lisas, et Eesti arengutaset arvestades oleks mõistlik, kui riik paneks esialgu ise teadusse ja arendusse rohkem raha ja püüaks eri meetmetega motiveerida erasektorit omakorda rohkem investeerima.

Tuleb välja, et avalik sektor on teadusse ja arendusse panustanud EL-i keskmisest rohkem, aga erasektor lausa kaks korda vähem. Ukrainski hinnangul suhtuti liiga optimistlikult teadmuspõhisele majandusele ülemineku kiirusesse, sest ettevõtted ei investeerinud, kui nad ei suuda seda investeeringut kasumiks pöörata või kui piisav kasumlikkus saadakse ka arendustegevuseta ja pikemat vaadet pole.

„Kui vaadata viimase kümne aasta trendi laiemalt, siis on näha, kui haavatav on tegelikult Eestis tehtav teadus-arendustöö ning selle tulemusel tekkiv teadusmahukas tootmine,” kommenteeris Chemi-Parm AS-i juhataja ja TÜ nõukogu esimees Ruth Oltjer. Ta ütles, et statistika kajastab üsna täpselt ebakindlust, mida nii teadlased kui ka ettevõtjad on tundnud: toetusmeetmeid on rakendatud, siis jälle maha tõmmatud. Riigieelarvelise teadusrahastuse eesmärgi 1% SKP-st poole liikumine on läinud vaevaliselt. „Kuidas saab sellises olukorras üks ettevõtja teadusmahukale tootmisele panustada?” Oltjeri sõnul ei ole Eestis praegu toimivat süsteemi, mis viiks teadlased ja ettevõtjad kokku, ent esimesed sammud selleks on Tartu ülikoolis astunud, näiteks on kavas käivitada ettevõtlusdoktorantuur.

Ta lisas, et nii teadlaste, ülikoolide kui ka ettevõtjate huvi perspektiivikate arendusprojektide vastu on suurem kui kunagi varem ja ilmselt on asi muu hulgas selles, et valitsus suutis täita teadusrahastuse 1% SKP-st taseme ja löi sellega esmase usalduse.

2011. aastal selgitas toonane valitsus, et kuna rahvastik vananeb, siis on vaja hoida eelarveülejääki. Leiti, et see on isegi peamine selleks valmistumise viis. Veel öeldi, et kui eelarve on ülejäägis, siis paraneb Eesti riigi maine ja usaldusväärsus välisinvestorite silmis.

Ent 2018. aastal tekkis 1,8% eelarvemiinust, mis süvenes 2019. aastal 1,9%-ni. Eelarvenõukogu aseesimehe Andrus Alberi sõnul peaks valitsusel olema igal juhul selge ja jõukohane eesmärk, et headel aastatel püütakse reserve koguda ja hoidutakse valitsemissektori kulusid liiga palju suurendamast ajal, kui majandus seda ei vaja. Alber lisas, et viimastel aastatel on tulude ja kulude kasvu vahele tekkinud käärid. Maksude laekumist oli jõuliste maksureformide, nt aktsiisimuudatuste tõttu raskem prognoosida. „Samal ajal soovis valitsus oma programmiliste eesmärkide täitmiseks hoida kulude kasvu võimalikult kiirena,” tähendas Alber. „Eelarvenõukogu on oma viimaste aastate arvamustes viidanud, et valitsuse kulude kasv oli kavandatud riskantselt suureks. Kindlasti peab valitsus andma kodanikele selge vihje selle kohta, kuidas ja kui ruttu valitsus kavatseb valitsemissektori tulud ja kulud tasakaalu viia,” märkis Alber.

Kasvuhoonegaasidega ebaselge

2020. ega 2019. aasta kasvuhoonegaaside heitkoguse kohta pole täpseid andmeid. Kuid Eesti Rohelise Liikumise huvikaitse ekspert ja üks juhtkujusid Madis Vasser usub, et tõenäoliselt eesmärgid saavutatakse, sest need on madalad. „Võibolla siia küsimuse alla mahub ka teema, et mida üldse sinna

kasvuhoonegaaside heitmete sisse arvatatakse. Näiteks Eesti Energia suur „töövõit“ tuleb sellest, et nad suurendavad põlevkiviõli toodangut, mis eksportimise järel kusagil ikkagi põlema pannakse ja süsihappegaasina atmosfääri jõuab.”

Cambridge'i ülikooli kliimamuutuste majanduse vanemteaduri Annela Anger-Kraavi sõnul ei ole 2019. aasta kasvuhoonegaaside inventuur veel valmis. Siiski tõi ta esile, et Eesti tööstus- ja energeetikasektori emissioonid vähenesid 2019. aastal 2018. aastaga võrreldes ligi 40% võrra (5,4 miljonit tonni), mis on tingitud põhiliselt heitkoguse ühiku kõrge turuhinna mõjust elektritootjatele.

Anger-Kraavi nentis, et kauplemisüsteemivälistes sektorites - näiteks transpordis ja põllumajanduses - on heitkogust märksa raskem vähendada. Esialgsete andmete põhjal nendes sektorites 2019. aastal emissioon hoopis suurenes (u 6%), lisas ta. „2020 aasta võib aga selle arvu jälle alla viia, sest koroonaviiruse tõttu on inimestel vähem sõite olnud kui tavaliselt. Nii et praegu on raske öelda, kas võetud eesmärk saavutati.” ●

"Koroonakriisi piirangud on aidanud kaasa majanduse kiiremale ümberstruktureerimisele."

"Suhtelise vaesuse vähendamiseks ei ole ühte lahendust, see on mitme eri meetme summa."

"Suhteline vaesus suurenebki sageli majanduskasvu ajal, kus palgad kasvavad kiiremini kui toetused."

2020. aastaks seatud eesmärkidest täideti ilmselt umbes pooled

2020. aastaks seatud eesmärkidest täideti ilmselt umbes pooled

TÄIDETUD Eesmärk Olukord*

Tööhõive määra tõstmine vanusegrupis 20–64 76% 79,9%

Tööjõus osalemise määra suurendamine vanusegrupis 15–64 75% 78,6%

Pikaajalise töötuse määra vähendamine 2,5% 0,9%

Kolmanda taseme haridusega 30–34-aastaste inimeste osakaalu

suurendamine 40% 46,2%

Täiskasvanute (25–64) elukestvas õppes osalemise määra suurendamine 20% 20,2%

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaalu vähendamine

30% 27%

Taastuenergia osakaalu tõstmine energia lõpptarbimisest 25% 30%

Energia lõpptarbimise taseme säilitamine 2010. aasta tasemel 2882 TJ 2834

TJ

TÄITMATA Eesmärk Olukord*

Eesti ekspordi osatähtsuse suurendamine maailma kaubanduses 0,11%

0,08%

Põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid

mittejätkavate noorte (18–24) osakaalu vähendamine 9,5% 9,8%

Suhtelise vaesuse määra vähendamine 15% 20,7%

Tootlikkuse tõstmine hõivatu kohta Euroopa Liidu keskmisega võrreldes 80%

78.8%

Valitsussektori struktuurselt tasandatud eelarveülejäagi hoidmine ülejääk puudujääk

Teadus- ja arendustegevuse investeringute taseme tõstmine 3% 1,6%

Noorte (15–24) töötuse määra vähendamine 10% 11%

EBASELGE

Kasvuhoonegaaside heitkoguse piirmäär võrreldes 2005. aasta tasemega +11% ?

Allikas: Eesti Päevaleht * valdavalt 2019. aasta andmed

KOMMENTAAR

Ei saa rahul olla, töötame edasi

Jüri Ratas

peaminister

Üks ametis oleva valitsuse viiest prioriteedist on ehitada ühiskonda, mille liikmed tunnevad end kaasatuna ja kus lõhed eri ühiskonnagruppide vahel vähenevad. Selle olulised mõõdikud on muu hulgas ka suhtelise ja absoluutse vaesuse määrad. Kindlasti on oluline märkida, et alates 2017. aastast on suhteline vaesus olnud langustrendis (21,9% > = > 20,7% - toim). Samas ei saa me loomulikult selle tulemusena veel rahul olla, vaid töötame edasi, et saavutada eesmärgiks seatud sihttase 15%.

Suhtelise vaesuse vähendamiseks ei ole seejuures ühte kindlat lahendust, vaid see on mitme eri meetme summa. Suhtelise vaesuse põhjused seisnevad väga erinevates asjaoludes - erinevustes inimeste hariduses,

tervisekäitumises, karjäärivalikutes, aga ka elukohas või regioonis. Kõik need väljakutsed on leidnud ka palju tähelepanu möödunud aastal valminud strateegias „Eesti 2035“.

Oleme näiteks astunud kaalukaid samme eakate elujärje parandamiseks.

2017. aasta sügisest hakati kord aastas maksma üksi elava pensionäri toetust. Mullu, 2020. aasta kevadel leidis aset viimaste aastate suurim pensionitõus - pensionite indekseerimise ja erakorralise tõstmisega suurenes keskmine vanaduspension 45 euro võrra. Ka käesoleva aasta 1. aprillist jõustub pensionitõus, mis kasvatab vanaduspensionäri sissetulekut keskmiselt üle 20 euro võrra. Ühtlasi tõuseb rahvapension 30 euro võrra 251,61 euroni, mis aitab tagada elatusmiinimumi kõige väiksema pensioni saajatele.

Ka eelmise valitsuse elluviidud tulumaksuvaba miinimumi reform oli sihitud just madalat ja keskmist palka saavate inimeste sissetulekute parandamiseks. Valitsus ei ole kavandanud sotsiaaltoetusi ja -hüvitisi indekseerida.

Töötutoetuse suurus on juba praegu seotud alampalga suurusega ja kasvab ka alampalga tõusu puhul. Alates käesoleva aasta 1. jaanuarist tõusis töötutoetuse määr 35%lt 50%-le töötasu alammäärast.

Ansip: vaesuse vähendamise eesmärk oli niigi tagasihoidlik

Endise peaministri Andrus Ansipi sõnul seati 2020. aasta eesmärgiks suhtelise vaesuse määr 15%, sest 2009. aastal oli see näitaja erandlikult 15,8% ja üle 65-aastastel vaid 15,1%, mis oli toona EL-i keskmisest väiksem (nüüd on eakate suhtelise vaesuse määr Eestis EL-i suurim, 43,1%). „See 15% 2020. aastaks poleks olnud suur edasimineku võrreldes 2009. aastaga,“ märkis Ansip.

Ometi on selles vallas toimunud hoopis tagasimineku. Ansip seletab seda sellega, et majanduskasvu ajal on palgad kasvanud, aga pensionite indekseerimine on toimunud ajalise nihkega, mistõttu pensionite kasv on palgakasvule tublisi alla jäänud. Kuid ta lisab, et Jüri Ratase valitsus ei ole püüdnud seda tendentsi leevendada, vaid hoopis võimendanud, sest tõstis 2018. aastal töötavate pensionäride tulumaksu. Veel heidab Ansip ette, et valitsus pole suutnud lahendada haridusega seotud probleeme, mistõttu suhtelist vaesust on venekeelses elanikkonnas rohkem. „Lisaks e-riigi aeglase arengu: Eesti lohib muul Euroopal tööstuse digiteerimise poolest pikalt järel ja see probleem on ainult süvenenud,“ märkis endine peaminister.

Ansip lisas, et ka teise pensionisamba lõhkumine kasvatab tulevikus suhtelises vaesuses elavate inimeste arvu, peale selle hakkavad mõjuma riigieelarve probleemid. „Kui majandus kasvas, siis see valitsus kulutas

riigireservid ära,” ütles ta. „Mina ei annaks sellele valitsusele sentigi raha juurde, sest sel valitsusel rahaprobleeme pole.” Suhtelise vaesuse süvenemises märgib tema sõnul rolli ka koroonakriisi tõttu aina kasvav tööpuudus, mille kasv on Eestis üks Euroopa Liidu kiiremaid. Endise peaministri arvates ei ole suhteline vaesus praeguseks vähenenud ka seetõttu, et tööhõive ja haridustase pole piisavalt tõusnud. „Rahvusvahelistumine on olemata jäänud, sest pigem seatakse selleks takistusi.”

Anna Teele Orav